

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/329844836>

Kuriant estetinę gerovę ir daiktinės aplinkos kokybę

Article · December 2018

CITATIONS

0

READS

28

1 author:

Jonas Jakaitis

Vilnius Gediminas Technical University

40 PUBLICATIONS 50 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Konkurencingumo kėlimas PL - LT pasienyje per klasterizacijos paslaugų vystymą [View project](#)

VG TU PRAMONĖS GAMINIŲ DIZAINO STUDIJŲ PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS PAREMTAS INOVATYVIU, PROBLEMINIO MOKYMO(-SI) METODU, ORIENTUOTU Į PARTNERYSTĘ IR REALIŲ PROBLEMŲ SPRENDIMĄ [View project](#)

KURIANT ESTETINĘ GEROVĘ IR DAIKTINĖS APLINKOS KOKYBĘ

Ar pramonė ir menas gali būti suderinami? Į šį klausimą gana aiškiai atsako pakankamai nauja sritis – pramonės gaminių dizainas, kurio specialistus ruošia Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) Architektūros fakultetas. „Jeigu turėsime nedarnų, kenksmingą aplinkai, destrukcijas keliantį, nefunkcionalų dizainą, architektūrą ar kitą taikomąjį meną, natūralu, kad visuomenė tai jaus. Kitaip tariant, jeigu dizainas, kaip taikomojo meno sritis, nėra orientuotas į visuomenės poreikius, konkretų žmogų, tikslinį jo naudotoją, tai tiesiog nėra dizainas“, – neabejoja Dizaino katedros vedėjas prof. Jonas Jakaitis. Su juo kalbamės apie pramonės gaminių bei apskritai dizaino aktualiausias problemas, ištakas, situaciją Lietuvoje ir, žinoma, ateities perspektyvas.

Kalbėjosi: Eglė Kirliauskaitė
Nuotraukos: Simo Bernoto

„Šiuolaikinis dizainas yra toks, kuriam kurti reikia tiek taikomųjų menų, tiek inžinerinio konstravimo ar medžiagų mokslų žinių, tiek, ypač kalbant apie pramoninį dizainą, techniškujų mokslų išmanymo.“

Kada ir kodėl buvo susirūpinta pramonės gaminių dizainu?

VGTU pramonės gaminių dizaino studijų programa yra viena iš naujausių tarpdisciplininių programų Lietuvoje, atstovaujančių bene jauniausiai Lietuvos taikomojo meno kryptį. Sąvoką *pramoninis dizainas* suprantu plačiau negu estetika. Tai – daikto nuo idėjos iki prototipo pramoninei gamybai projektavimas, modeliavimas ir testavimas, daikto formos, funkcijos (turinio), pridėtinės vertės bei politikos kūrimas. Dirbdamas kartu su kitų sričių specialistais, pramonės gaminių dizaineris sprendžia objekto estetinius, stiliaus, inžinerinius, technologinius, vartojimo, ekologijos, ergonomikos ir kitus klausimus ir yra to proceso projektuotojas.

Taigi, Lietuvos dailiojo pramoninio modeliavimo ir dekoravimo bei dizainerio specialybės atsiradimą galima kildinti iš 1961 metų Vilniaus dailės institute pradėtos naujai įsteigtos studijų programos įgyvendinimo ir sieši su F. Daukanto – Lietuvos dizaino edukacijos pradininko – vardu.

Žvelgiant retrospektyviai ir reaguojant į skirtingus politinius, sociokultūrinius pokyčius, laikas yra susisluoksniavęs į įvairius vertybinius klodus. Naujieji ir naujesieji istoriniai laikai persidengę modernistinėmis meno kryptimis. Prancūzų filosofas Michelis Foucault modernizmo epochos pradžią priskiria XVIII–XIX amžių sandūrai ir tąsai iki 1950 metų. Laikotarpiui, kai avangardistinės meno kryptys, mokyklos bei stiliai su savo dekadentiškais pasireiškimais formavo kapitalistinę visuomenę su besaikiu, masišku daiktų vartojimu. Nuo to laiko, kai buvo suvokta, kad taikomasis menas pramonei, techninė estetika gali būti kitokia nei klasikinė, akademinė, ir galėtume pradėti skaičiuoti taikomojo meno bei pramoninio dizaino pradžią. Tai yra XVIII amžiaus pabaiga, pramonės revoliucijos laikas, kai užgimė modernizmo avangardizmas, o avangardas visomis savo išskirtinėmis formomis sukūrė visai kitokį pasaulio naratyvą, siekiant pirmiausia sugriauti praeitį, dekonstruoti senas formas. Svarbiausia, kad akivaizdai vertybinių nuostatų, gyvenimo būdo kaita artima epochos idėjų krizinė situacijai. Modernizmas keitė ir naujai formavo visuomeninio gyvenimo sampratą, nauji sociokultūriniai motyvai įsitvirtino skirtingų kraštų kultūroje. Atsiradusios naujos veiklos atmetė akademinį, klasikinį meno suvokimą, suprantant, kad mašina tėra priemonė, reikalinga kuriant naująją estetiką, socialinę ir kitokios gerovės aplinką.

XX a. pirmoje pusėje Vokietijos „Werkbund“ kūrybiniam susivienijimui atstovavusių Peterio Behrenso, Henry’o van de Velde’o vardus galima sieti su pirmaisiais pramoninio dizaino darbais, vėliau kartu su Walterio Gropiuso Bauhauso dizaino mokyklos įkūrimu. Pastarieji teoriškai išnagrinėjo ir praktiškai įgyvendino pramoninės estetikos principus. Pirmoji meninio konstravi-

mo Bauhauso „funkcionalistinė“ mokykla Veimare suformavo tarpdisciplininiškumo principus, integruodama Taikomojo meno ir Meno akademijos mokyklų veiklas, pradėjo ruošti dailininkus darbui pramonėje, susirūpinta jai skirtu meniniu projektavimu.

Šiame kontekste svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad viskas prasidėjo nuo romantizmo ir realizmo, kurie suponavo mąstysenos pokytį. Jų sandūroje buvo balansuojama tarp to, kas mene yra svarbiau: jausmas ar racionalus išskaičiavimas. Tą pačią sąveikoje atsirado daug naujų taikomojo meno kryptų, mokyklų, tarp jų ir pramoninis dizainas. Šie pokyčiai pirmiausia paskatino masinę daiktų gamybą, susijusią su masiniu vartojimu, avangardistinės estetikos formavimo momentais, tapusiais aktualiais visuomenei dėl gyvenimo gerovės kūrimo. Vienas dalykas yra vienkartinis taikomojo meno kūrinys, visai kitas – masinė produkcija. Pastarosios gamintojai, viena vertus, kuria produktus, formuojančius visuomenės grožio etaloninį supratimą ir visuotinai pripažintas estetines vertes, skatina kūrybišką inovacijų plėtotę, brandina daiktinės aplinkos ir visuomenės moderniąsias sąveikas, diegdama gyvenimo kokybės standartą. Kita vertus, visuomenę kreipia *prosumerystės*, profesionalaus vartotojo ir gamintojo susitapatinimo, linkme.

Pasaulyje nuolat kuriamos inovacijos, nauji produktai. Kaip manote, kiek produkto sėkmę lemia gaminio dizainas? Kokią pridėtinę vertę tai kuria? Kiek tam skiriama dėmesio? Koks VGTU vaidmuo formuojant pramoninį dizainą?

Žmogus jautrus erdvei, supančios aplinkos formoms, todėl daiktinei aplinkai keliami socialiniai, funkciniai, ekonominiai, dermės su aplinka, ergonominiai, konstruktyviniai, tvarumo, estetiniai reikalavimai. Savito pramonės gaminių dizaino vaidmuo akivaizdus, siekiant išlaikyti nacionalinį tapatumą, užtikrinti etnokultūros tęstinumo tradicijas, tuo pačiu amortizuojant šiuolaikinio žmogaus globalios aplinkos įtaką. Supanti daiktinė aplinka ir jos objektų meninė, funkcinė kokybė veikia žmogaus psichofiziologinę būseną, daro didelę įtaką kasdienio gyvenimo gerovei. Akivaizdu, kad daiktų formavimo pagrindinis tikslas siejamas su gyvenimo kokybės kriterijų pagerinimu, ekonominės vertės prieaugiu. Europos Komisija (EK) konstatavo, kad „per pastaruosius penkis dešimtmečius augimo siekimas buvo vienas svarbiausių politinių viso pasaulio tikslų. Per praėjusius penkiasdešimt metų pasaulinė ekonomika išaugo beveik penkis kartus. Jei ji ir toliau augtų tokiomis tempais, iki 2100 metų padidėtų 80 kartų.“ Svarbi tampa efektyvesnių daiktinės aplinkos gamybos būdų, grindžiamų inovacijomis, paieška. Remiantis Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (WIPO) duomenimis, 2017 metais paskelbtas „Pasaulinis inovacijų indeksas“, pagal kurį Lietuva

iš 141 reitinguojamos pasaulio šalies yra ketvirtajame dešimtu- ke. Visgi Lietuvoje yra realios prielaidos inovacijoms didėti dėl tinkamos fizinės infrastruktūros, išsilavinusių žmonių. Kita ver- tus, prielaidos pačios savaime rezultatų nekuria. Labai svarbi bendra inovacijų plėtros, dizaino politikos sistema, dėl kurių ypač diskutuojama šiandienos visuomenėje. Dizaino vaidmuo ekonominio augimo ir visuomenės gerovės kūrimo bei pridėti- nės vertės formavimo procese akivaizdus. Produkto sėkmę ne- abejotinai lemia gaminių dizainas. Pramoninis dizainas kuria ne tik estetinę gerovę, bet ir daiktinės aplinkos kokybę. Įmonės, kurios naudojasi pramoninio dizaino įrankiais, remiantis Jungti- nėje Karalystėje atlikto tyrimo duomenimis, dirba 40 procentų efektyviau.

Jeigu turėsime nedarnų, kenksmingą aplinkai, destrukcijas keliantį, nefunkcionalų dizainą, architektūrą ar kitą taikomą- jį meną, natūralu, kad visuomenė tai jaus. Kitaip tariant, jei- gu dizainas, kaip taikomojo meno sritis, nėra orientuotas į visuomenės poreikius, konkretų žmogų, tikslinį jo naudotoją, tai tiesiog nėra dizainas. Galima iliustruoti grafičių pavyzdžiu: meninė veikla gali būti eilinis chuliganizmo protrūkis arba pos- tmodernios kultūros gatvės menas. Tas pats galioja ir kitoms sritims. Dizainas visuomenėje vis dar suprantamas tik kaip meno reiškinys, tačiau jo veikla, rezultatas žmogui svarbus ir artimas kaip daiktinės aplinkos funkcinio panaudojimo ar pri- taikomumo fenomenas. Šiuolaikinis dizainas yra toks, kuriam kurti reikia tiek taikomųjų menų, tiek inžinerinio konstravimo ar medžiagų mokslų žinių, tiek, ypač kalbant apie pramoninį dizainą, techniškujų mokslų išmanymo.

VGTU aktyviai veikia pramoninio dizaino srityje, kuri akademi- nėje visuomenėje dar tik skinasi kelią, tačiau pramonės gaminių dizaino studijų programos studijų pritaikomumas aki- vaizdus. Taikydama *Problem-Based Service-Learning* (PBSL) metodą, Dizaino katedra plečia kūrybiškumo galimybes ir bendradarbiauja su vietos savivaldos ar gamybos subjektais tiek užsienyje, tiek Lietuvoje.

Ar Lietuvoje pakankamai dėmesio skiriama šiai sričiai? Kaip mes atrodome pasaulio kontekste?

Pramoninio dizaino samprata Europos dokumentuose išplė- tota tik šio šimtmečio pirmajame dešimtmetyje. Nors kalbame apie keturias pramonines revoliucijas, tai, kad dizainas turi di- delę įtaką būtent visuomenės aplinkos kokybės ir jos gerovės formavimui, Europos Sąjunga suvokė dar ne taip seniai. 2010 metais Europos Komisija paskelbė Komunikatą dėl Strategi- jos „Europa 2020“ įgyvendinimo. Jame pažymima, kad, kuriant inovacijas, turi būti efektyviau išnaudojamas pramoninio dizai- no ir kūrybos įrankis. 2011 metais EK įkūrė Europos pramoninio dizaino srities tarybą. Taryba suformulavo inovacijų politikos

rekomendacijas, kaip padidinti dizaino vaidmenį Europos ino- vacijų politikoje nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu mastu bei sukurti bendrą viziją, nustatė prioritetus ir veiksmus tam, kad dizainas taptų Europos inovacijų politikos sudėtinė dalimi. Ta- ryba parengė 21 punkto politikos rekomendacijas, sugrupuo- tas į 6 strategines sritis, kuriose apibrėžiamas poreikis plėtoti kompetencijas ir edukacijos srityje. Matyt, šios politikos rezul- tatas buvo ir 2013 metais pradėta įgyvendinti VGTU pramo- nės gaminių dizaino studijų programa. Labai džiaugiuosi, kad mūsų universitete ji atsirado. Šios programos pradžių lėmė mūsų universiteto rektoriaus, studijų prorektorius supratimas ir palaikymas, taip pat bendra ano meto programos iniciato- riaus Rimanto Buivydo bei kitų programos rengėjų platesnės šios srities vystymosi įžvalgos ir branda. Šiandien, baigusiems šias studijas absolventams, suteikiamas gamybos inžinerijos bakalauro (inžinieriaus dizainerio) kvalifikacinis laipsnis.

Nuo 2015 m. kaip Lietuvos ambasadorius dalyvauju Jungti- nės Karalystės Dizaino tarybos programoje „Dizainas Europai“ (angl. *Design for Europe*). Tad galiu pasakyti, kad Lietuva šioje srityje nėra atsilikusi, tačiau jos, kaip savęs pozicionavimo ir politinės valios reiškinys, vaidmuo vis dar nėra pakankamas. Lemiamo to priežastis yra tai, kad, 2015 metų duomenimis, net 63 proc. Lietuvos įmonių nėra naudojusios dizaino kaip inovatyvių sprendimų įrankio ir taip buvo prarastas ne tik tai- komųjų inovacijų raidos pagreitis, bet ir ekonominio potencialo augimo tendencijos. Šiame kontekste tenka apgailestauti, kad Lietuva yra viena iš nedaugelio Europos valstybių, kurios neturi dizaino politikos: neturime teisės aktų, kurie reglamentuotų dizaino sritį, darytų įtaką jo vystymuisi. Čia dizaino ir taikomojo meno bendruomenės laukia dideli darbai. Visgi, netgi tokiomis aplinkybėmis, Lietuvoje kūrybinių industrijų sektorius, įskaitant ir dizainą, sukuria apie 5–6 procentus šalies BVP.

Kokias šalis būtų galima išskirti kaip lyderes pramoninio di- zaino srityje?

Šioje srityje pagal dizaino pritaikomumo mastą ir įvairius ki- tus rodiklius pirmauja Pietryčių Azijos šalys, tokios kaip Pie- tų Korėja, Taivanas, Japonija, Singapūras, taip pat Jungtinė Karalystė, Jungtinės Amerikos Valstijos ar Naujoji Zelandija. Apibūdinami pramoninį dizainą kaip taikomojo meno sritį, turime pastebėti, kad jis privalo atitikti tam tikrus kokybinius bei pridamosios vertės kūrimo kriterijus. Valstybės požiūris formuoja visuomenės suvokimą, kiek ši sritis yra svarbi ir reikš- minga. Taigi, ekonomikos augimo siekis vis dažniau tampa ne vieninteliu ar svarbiausiu gerovės kūrimo tikslu, plėtojamas žaliasis, arba ekologinis, dizainas. Ir, jeigu valstybės politika šiuo požiūriu yra tikslinga, nukreipta į kokybiškesnę daiktinės aplinkos formavimą, natūralu, kad atskirų sričių vystymasis bei visa visuomenės raida tampa gerokai kokybiškesnė. Paminėtų

„Pagrindinė vykstanti diskusija Europos mastu šiuo metu ir yra apie tai, kaip subalansuoti gamybos mastą su poreikiais, ir daryti minimalią įtaką aplinkai, kartu užtikrinant gerovę be „augimo“.“

valstybių, ypač Pietryčių Azijos regione, patirtis rodo, kad nuo dizaino įmonių plėtros rodiklio ir jų sukuriama BVP tiesiogiai priklauso šalies gerovės lygis. Pagal santykinį rodiklį – dizaino įmonių skaičių milijonui gyventojų – pirmaujančias pozicijas išlaiko Singapūras (apie 2 200), o dizainerių didžiausias skaičius milijonui gyventojų yra Jungtinėje Karalystėje (apie 4 000). Tuo tarpu pagal dizaino studijas baigusių studentų skaičių, tenkantį 1 milijonui gyventojų, pirmoje vietoje yra Naujoji Zelandija (apie 1 700). Šiandien, remiantis Lietuvos statistikos, MITA ir kitų šaltinių duomenimis, Lietuvoje specialias dizaino veiklas vykdo apie 248 įmonės, kurios generuoja apie 32,8 mln. eurų metinių pajamų. Taip pat skaičiuojama, kad 634 Lietuvos dizaino kūrėjai sukuria apie 3,3 mln. eurų pajamų per metus. Lietuvoje yra 9 mokslo įstaigos, ruošiančios specialistus, ir apie 400 studentų, studijuojančių šioje srityje.

Kokios tendencijos vyrauja šioje srityje? Ar, bėgant laikui, jos keičiasi?

Kalbant apie kokybinius pasikeitimus, daug įtakos turės technologijų, kultūros, žmonių sąmonės, vartojimo pokyčiai. Europos Sąjunga priima sprendimus ir kalba apie poreikį atsisąžinti į pramoninį dizainą, kaip pridėtinę vertę kuriančią veiklą. Šiuo metu vis labiau stengiamasi efektyvinti visas sritis, darant mažiau žalos gamtai. Pramoninis dizainas taip pat nėra išimtis: atsiranda naujų medžiagų, nanotechnologijų ar kitų mokslo sričių pasiekimų naudojimas, skaitmeninių priemonių taikymas. Suartinant įvairias kultūras, ieškoma inovatyvių technologinių sprendimų universalus dizaino srityje. Reikia paminėti ir tokią sąvoką kaip intuityvusis dizainas – kai bet kokios kultūros, bet kokių gebėjimų, suvokimo lygio žmogus turi suprasti daikto

paskirtį, kitaip tariant, klausimas susijęs su tuo, kaip žmonės gebės realizuoti savo prigimtine teisę. Pagrindinė vykstanti diskusija Europos mastu šiuo metu ir yra apie tai, kaip subalansuoti gamybos mastą su poreikiais, ir daryti minimalią įtaką aplinkai, kartu užtikrinant gerovę be „augimo“. Akivaizdu, kad didėjančios konkurencijos sąlygomis daiktinės aplinkos, ypač viešosiose erdvėse, formavimo klausimai palaipsniui turės tapti Lietuvos ilgalaikės ekonominės politikos ir integruotų strategijų prioritetu. Tai, sujungus su augančiu visuomenės suvokimu, galima laukti šviesesnių ateities šioje srityje perspektyvų.

Prakalbote apie ateities perspektyvas. Ko galime laukti pramonės dizaino srityje?

Dirbdamas šioje srityje, žvelgiu optimistiškai. Ateities perspektyvų galima modeliuoti plačiąja prasme, kai daiktinė aplinka, technologijos, visuomenės integracija, savo identiteto formavimas bei nuo antikinių laikų žinomos vertybės – prigimtinės, moralės normos ir pozityviosios teisės harmonizavimas – išliks prioritetinės. Suprantant, kad pramoninio dizaino perspektyva priklausys nuo išsilavinusio jaunuolio, siekiančio įkvėpti daiktinės aplinkos pasaulį.

Akivaizdu, sekant ketvirtosios technologijų revoliucijos logika, kad dizaino specialistai ir taikomojo meno kūrėjai įsitrauks į dirbtinio intelekto, išmaniųjų technologijų kūrybinius procesus. Ypač didelis dėmesys bus skiriamas vartojimo kultūrai, ekologiniam dizainui, numatant projekte gamybos, prekybos, vartojimo ir objekto panaudojimo antrinėms žaliavoms būdus. Taip pat akivaizdu, kad bus einama gerovės formavimo linkme be neapgalvotų resursų naudojimo. ■